

İflasın Ertelenmesi Kurumunun Hukuki Niteliğine Bağlı Bazı Hukuki Sorunlara Yaklaşım

*Murat YAVAŞ**

Özet

İflasın ertelenmesi kurumu kamu düzenine ilişkin olup, re'sen araştırma prensibine tabidir. Durum böyle olunca mahkemenin taraf beyanlarından bağımsız olarak ve mümkün olduğunca borca batıklığı incelemeye yönelik uygulamaları gerçekleştirmesi gerekir. Bu bağlamda erteleme talebi yönünden mahkemenin yetkisizlik kararı vermiş olması halinde HMK m.20 hükmünün lafzı ile uygulanması İİK m.177 ve m.179 hükmünün ihdas amacına uygun düşmeyecektir. Bu halde, mahkemenin kendiliğinden dosyayı yetkili mahkemeye göndermesi, talebi yetkisizlikle sonuçlanmış olan tarafın borca batıklık iddiasının incelenmesinden sıyrılabilmesi olanağını ortadan kaldıracaktır.

***Anahtar Kelimeler:** İflasın ertelenmesi, yetki, kamu düzeni, geçici koruma tedbirleri,*

* (Doç.Dr.), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Approaching Some of the Legal Issues Relating to the Legal Nature of Bankruptcy Adjournment

Abstract

The institution of the extension of bankruptcy is supposed to be public order and the judge automatically notes on the examination of bankruptcy conditions without considering the parties' claims. Considering the prominence of the procedure, it does not seem appropriate to us to apply Article 20 of the Turkish Civil Procedure Code after the decision of the incompetence of the court, a contrary opinion will be derogatory in respect of articles 177 and 179 of Turkish Execution and Bankruptcy Code. In this case the court must send the file automatically to the competent court to prevent the escape of the examination on the conditions of bankruptcy.

***Keywords:** Extension of bankruptcy, competence, public order, temporary judicial protections.*

I. Genel Olarak

İflasın ertelenmesi, sermaye şirketi ya da kooperatiflere sağlanmış bir imkan olup, esas olarak iflas kararının verilmesinin şartlarının olduğu bir ortamda bu kapsamdaki işletmelere iflasının ertelenmesini isteyebilme fırsatını sağlamaktadır. Şirketin borca batık hale gelmiş olması normal olarak bir iflas sebebi ise de bu durumda olan şirket bazı somut projeksiyonları mahkemeye sunarak bozulan mali yapısının yeniden olumlu hale getirilmesi noktasında kendisine bir hareket alanı yaratmaya çalışır. Son zamanlarda bu kurumun kamuoyu gündeminde kendisine bu denli yoğun yer bulmasının aslında çok sayıda sebebi var. Bu kuruma

müracaat eden işletmelerin bazılarının kurumu kötü niyetli olarak ve kendi çıkarlarına uygun bir silah gibi görmesi, bazı mahkemelerce talep üzerine derhal -iflasın ertelenmesi kararının etki ve sonuçlarını doğuran- tedbir kararının verilmekte olması, sistem içinde kendisine yer bulan bilirkişi ve kayyım uygulamalarındaki eksiklikler, mevcut yasal düzenlemelere rağmen iflasın ertelenmesi kurumunun neredeyse her bir mahkeme tarafından farklı uygulamalara tabi tutulması, erteleme kararı ile şirkete karşı yapılan takiplerin (devlet alacakları da dahil olmak üzere) derhal durması ve yeni takiplerin yapılamayacak olması, buna karşılık söz konusu kuruma müracaat eden şirketlerin çok önemli bir bölümünün mali yapısını ıslah etmekten uzakta kalması ve sürecin sonunda genellikle iflas kararı ile karşılaşması ve sonuç olarak alacaklıların erteleme süreci boyunca erteleme kararı alan şirketlere karşı yaptırım gücünü kaybetmiş olması bu sebeplerden bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır¹.

Hukukumuzda şirketlerin mali durumlarını iyileştirici veya borçlarını yeniden yapılandırıcı düzenlemeler ilk olarak 1987 yılında 3332 sayılı yasa ile ortaya çıkmıştır. Daha sonra 2002 yılında 4743 sayılı yasa ile sermaye şirketlerinin mali durumlarında iyileştirici ve borçlarını yeniden yapılandırıcı düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu düzenlemeler istenen sonuçların ortaya çıkması hususunda çoğu zaman yetersiz kalmıştır. Son olarak 2003 yılında 4949 sayılı yasa ile daha önce de hukuk sistemimizde yer alan ancak istenen sonuçlara ulaşılamayan "iflasın ertelenmesi"

¹ Yavaş, Murat, <http://www.businessht.com.tr/ekonomi/haber/1224787-iflas-erteleme-bilmecesi-sikintimivar-suistimal-mi>, Erişim tarihi 21.4.2016

müessesesinde yeni düzenlemeler yapılmıştır². Borca batık halde bulunan bir işletmenin iflas tasfiyesi yoluyla sona ermesinin yerine tüzel kişiliğinin ayakta tutularak, bu işletmenin mali yapısının yeniden yapılandırılmasını ve mali durumunun düzeltilmesini sağlayan imkan olarak karşımıza "iflasın ertelenmesi" müessesesi çıkar³. Bu kurumun temel amacı, borçların tasfiye edilmesi olmayıp, işletmenin kendi ticari faaliyetleri ve sermaye girişi suretiyle yaratacağı fon vasıtası ile negatif olan mali durumunun pozitif hale gelmesine yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle konkordatodan ayrılmaktadır. Zira anılan kurumda işletmenin borçlarının belirli şartlar dahilinde tasfiyesi esas amaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her hukuki kurumda olduğu gibi iflasın ertelenmesi kurumu bakımından bazı hukuki sorunlara tatmin edici cevaplar verebilmek o kurumun hukuki niteliğinin tam olarak ortaya konmasına bağlıdır. Dolayısıyla salt ortaya çıkan hukuki sorunun - o kurumun hukuki niteliği ve bağlı olduğu hukuki rejim ihmal edilerek- çözümlenmesi adına bazı çözümlerin ortaya konmasına bizleri kesinlikle tatmin edici sonuçlara ulaştırmayacaktır. Bu nedenlerle iflasın ertelenmesi kurumu yönünden de bu kurumun hukuki niteliğinin ortaya konmasında yarar bulunmaktadır.

II. İflasın Ertenmesinin Hukuki Niteliğine İlişkin Yaklaşımlar

Türk Hukukunda iflasın ertelenmesi kurumuna ilişkin olarak farklı görüşler bulunmakla birlikte bu çalışmada farklı görüşlere kısaca

² Ayrıntı için bkz. *Arzova, Burak/Yavaş, Murat/Küçük, Barış, Hukuki ve Mali Yönden İflasın Ertenmesi ve Borca Batıklık Bilançosu, Güncellenmiş 2. Bası, Ankara 2015, s. 25-26.*

³ *Arzova, Burak/Yavaş, Murat/Küçük Barış, a.g.e., s. 32.*

değınmekle yetinilecek ve esas olarak tespit etmiş olduğumuz hukuki niteliğe bağılı olarak bazı sorunlara cevap bulmaya çalışacağız.

İflasın ertelenmesine ilişkin görüşlerden ilki, iflasın ertelenmesini bağımsız bir dava olarak kabul etmektedir. Doktrinde fazla taraftar bulmayan bu görüşü savunanlar⁴, iflasın ertelenmesinin alacaklı tarafından talep edilmesi durumunda, başlı başına bir çekişmeli yargılama faaliyeti ve dolayısıyla bir dava olduğunu; iflasın ertelenmesinin borçlu tarafından talep edilmesi durumunda ise, bir çekişmesiz yargılama faaliyeti olduğunu belirtmektedirler⁵. Uygulamada, iflasın ertelenmesinin ortada henüz bir iflas davası olmadan doğrudan müracaatla istendiğı ve bu erteleme isteminin de aynı zamanda iflas davasına vücut verdiğı kabul edilerek buna ilişkin talepler geçerli kabul edilmektedir. Ancak buradan hareketle iflasın ertelenmesi talebinin bağımsız bir dava olarak kabul edilmesinin mümkün olamayacağı kanaatindeyiz. Zira dilekçede salt iflasın ertelenmesi talebinde bulunulması, bu tür bir talebin iflas davasının bir parçası olduğu gerçeğini ortadan kaldırmayacaktır. Zira iflasın ertelenmesi, kanaatimizce iflas davası içinde öncelikle halledilmesi gereken hukuki bir sorun olarak

⁴ Balcı, Şakir, "İflasın Ertelenmesi (Özellikle Usul Açısından Değerlendirmeler)", *Manisa Barosu Dergisi*, 2005/7, sayı: 94, s. 126. Ayrıca bkz. Arzova, Burak/Yavaş, Murat/Küçük Barış, a.g.e., s. 34.

⁵ Balcı, Şakir "İflasın Ertelenmesi" *Usul ve Esasları*, İzmir 2007, s. 126; Çavdar, Seyit/Biçkin İnci, *İflas ve İflasın Ertelenmesi*, Ankara 2006, s. 82; Yargıtay'ın bazı kararlarında da bu ibarelere rastlanmaktadır: "Davacı tarafından hasımsız olarak açılan iflasın ertelenmesi davasının yapılan yargılaması sonunda ilamda yazılı nedenlerden dolayı davanın kısmen kabulüne, kısmen reddine yönelik olarak verilen hükmün davacı vekili ile bir kısım müdahiller tarafından temyiz edilmesi TTK'nın 324,II maddesindeki koşulların oluştuğunu ileri sürerek iflasın bir yıldan aşığı olmamak üzere ertelenmesine karar verilmesini talep ve dava etmiştir" (19.HD 10.07.2003, 2003/13284) (www.kazanci.com.tr) e.t. 24.09.2010; benzer kararlar için bkz. (19 HD 14.04. 2005, 1324/4049; 19. HD 07.04.2005, 801/3755.) et. 09.02.2011,(www.sinerjias.com.tr). Ayrıntı için bkz. Arzova, Burak/Yavaş, Murat/Küçük Barış, a.g.e., s. 34.

karşımıza çıkmakta ve bunu bir üst kavram olan iflastan ayrı olarak düşünmek mümkün görünmemektedir.

İflasın ertelenmesinin hukuki niteliği konusunda ileri sürülen görüşlerden bir başkası da iflasın ertelenmesine ilişkin yargısal faaliyetin bir çekişmesiz yargı işi olduğu görüşüdür⁶. Buna ilişkin olarak bir görüşe göre, iflasın ertelenmesi talebine yönelik inceleme bir çekişmesiz yargılama faaliyeti olmasının yanı sıra; bu faaliyetin temeldeki borca batıklık incelemesinden bağımsız olmadığını söyleyebilmek mümkündür⁷. Ancak belirtmek gerekir ki, iflasın ertelenmesi iflas davası içinde mütalaa edilmesi gereken bir yargısal faaliyet olduğu dikkate alındığında bu kurumun tek başına çekişmesiz yargı işi olarak değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Başlangıçta borçlunun tek başına iflasın ertelenmesi kurumuna müracaat etmesi ve bu müracaatta bulunurken bir hasmın mevcut olmaması bu kurumun çekişmesiz yargı işi olarak nitelendirilmesine imkan verdiği sonucuna varmamızı haklı kılar gibi görünse de yargılamanın devamında müdahillerin ortaya çıkmakta olması, müdahillerin iflasın ertelenmesi talebini ihtilafli bir hale getirmekte olması iflasın ertelenmesinin çekişmesiz yargı işi olduğu görüşünün zayıflamasına yol açmaktadır.

İflasın ertelenmesinin hukuki niteliği konusunda ileri sürülen görüşlerden birisi de iflasın ertelenmesinin bir hadise olduğu yönündedir. Burada temel hareket noktası iflasın ertelenmesi talebinin, iflas davası içinde yer alan bir

⁶ Ayrıntı için bkz. *Arzova, Burak/Yavaş, Murat/Küçük Barış, a.g.e., s. 36vd.*

⁷ *Pekcantez, Hakan, İflasın Ertelenmesi, (İBD.2005 Cilt 79, Sayı 2, s. 323-358), s.334.*

hukuki kurum olmasıdır. Buna göre iflasın ertelenmesi, içinde, borca batıklık bildirimini de barındırdığından iflas talebini de zımnen içermektedir. Ancak iflas gibi ağır sonuçları üzerinde barındıran ve tüzel kişiliğin sona ermesine yol açan bu kurum içinde (iflas) öncelikle şirketin yeninden mali durumunun düzelmesine imkan verecek olan iflasın ertelenmesi talebinin incelenmesi gerekeceği açıktır. Durum böyle olunca bu kurumu, hadise⁸ olarak nitelendirmek mümkün görünmektedir. İflasın ertelenmesi talebi ister iflas davası ile birlikte zikredilsin, isterse tek başına bağımsız bir talep gibi dilekçede yer alsın her durumda içinde iflas talebini de barındırmaktadır. Bu bağlamda, borca batıklık incelemesi sırasında, borçlu veya alacaklılardan birisi iflasın ertelenmesi talebinde bulunursa, mahkeme, bu talebi iflas yargılaması açısından ön sorun olarak ele almalıdır⁹.

İflasın ertelenmesini hadise olduğunu eleştiren bir görüşe göre, iflasın ertelenmesi talebi bir hadise olarak nitelendirilirse, doğrudan iflas yargılamasını yürüten mahkemenin, bu talep üzerine hadiselere ilişkin hükümler uyarınca inceleme yapması gerektiğini oysa iflasın ertelenmesinin, borca batıklık sebebiyle iflas talebi hakkında bir karar verebilmesi için önceden çözülmesi gereken bir sorun olmadığını, iflas kararı verilebilmesi için kanunen aranan koşulun yalnızca borca batıklığın yeterli olduğunu belirtmişler ve eğer şirket veya kooperatif borca batık ise, bu durumun iflas kararı verilebilmesi için yeterli olduğunu

⁸ Hadise, görülmekte olan davaya devam edebilmek ve davanın esası bakımından karar verebilmek için öncelikle çözülmesi gereken, bir dava içindeki küçük davacıklar şeklinde tanımlanmaktadır.

⁹ Arzova, Burak/Yavaş, Murat/Küçük Barış, a.g.e., s. 38vd.

belirtmişlerdir¹⁰. Yukarıda anılan görüşlerin yanında iflasın ertelenmesini, kendine özgü bir hukuki koruma tedbiri olarak kabul eden anlayış da mevcuttur¹¹.

Yukarıda zikredilen görüşlerden özellikle kanaatimizce hadise görüşünün öne çıkarılması mümkün görünmektedir. Zira, iflasın ertelenmesi talebi iflas ifadesinden bağımsız olarak talep edilmiş olsa bile yani iflasın ertelenmesi talebi içinde iflas kavramından söz edilmemiş olsa da söz konusu talep bir borca batıklık halini barındırmakta bulunduğu ve İİK m.177 ve m.179 bakımından borca batıklık bir doğrudan iflas sebebi oluşturduğundan mahkemeye yapılan asıl talebin iflasa yönelik olduğu, ancak belirli şartların gerçekleşmesi halinde bu asıl talepten önce iflasın ertelenmesi talebinin incelenmesi gereğinin öne çıkmakta olduğunun kabulü gerekir. Ancak bununla birlikte sonuç olarak erteleme talep eden işletmenin korunmasına hizmet eden korunma tedbiri olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır¹².

İflasın ertelenmesi esas olarak iflas talebi içinde mütalaa edilebilecek bir kavram olduğundan iflasın tabi olduğu ilke ve hukuk, rejimin iflasın ertelenmesi için de geçerli olacağı kabulü mümkün görünmektedir. Bu bağlamda öne çıkan en önemli özellik iflasın ve dolayısıyla iflasın ertelenmesi kurumunun re'sen araştırma ilkesine tabi olduğudur. Bu ilke,

¹⁰ Deliduman, Seyithan, *İflasın Ertelenmesinin Etkileri*, Ankara 2008, s. 25 dn. 81.

¹¹ Ayrıntı için bkz. Arzova, Burak/Yavaş, Murat/Küçük Barış, a.g.e., s. 40vd. Ayrıca bkz. Ermenek, İbrahim, *İflasın Ertelenmesi*, Ankara 2009, s. 106.

¹² Aynı fikirde, Muşul, Timuçin, *İflasın Ertelenmesi*, 2. Bası, İstanbul 2010, s. 26.

tasarruf ilkesinin karşıtıdır. Re'sen harekete geçme ilkesinin söz konusu olduğu davalar sıklıkla kamu düzenini ilgilendiren davalar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

İflasın ertelenmesi kurumunun kamu düzenine ilişkin olması ve bu bağlamda re'sen araştırma ilkesine tabi olması bu kurum yönünden bazı özellikleri de beraberinde getirmektedir

Her şeyden önce iflas davasına bakacak olan mahkemenin yetkisi kamu düzenine ilişkin olduğu gibi, bu kurum içinde bir hadise özelliğini gösteren iflasın ertelenmesi kurumuna müracaatın da yine kesin yetkili mahkemeye yapılması gerekecektir. Buna göre iflasın ertelenmesi, sermaye şirketi ya da kooperatifin merkezinin bulunduğu yer Asliye Ticaret Mahkemesine yapılmak gerekir. Nitekim Yargıtay;

“İflas davası ise mutlaka borçlunun muamele merkezinin bulunduğu yerdeki Ticaret Mahkemesinde açılmalıdır. İflası istenen şirketin muamele merkezi İzmir'de olduğundan iflas davası yetkili Ticaret Mahkemesinde açılmıştır. İflas takibi ve davasında yetki yönünden usul ve yasaya aykırılık bulunmadığından mahkemece işin esasına girilerek bir karar verilmesi gerekirken, yazılı gerekçesiyle davanın reddinde isabet görülmemiştir”¹³

“Ayrıca, iflas davasının mutlaka tacirin muamele merkezinin bulunduğu yerde açılması gerekir. Yetkiyi düzenleyen İcra İflas Kanunu'nun 154.

¹³ 19 HD 25.11.2004 T, 6323 E, 11604 K sayılı karar, (kazancı/içtihat bilgi bankası).

maddesi kamu düzeniyle ilgilidir. Mahkemece re'sen gözönünde bulundurulur. Davalının muamele merkezinin bulunduğu yerinde yukarıda açıklanan esaslar dairesinde tespiti gerekir”¹⁴ şeklindeki kararları ile bu hususu açık olarak ortaya koymuştur.

Bu açıklamalar ışığında iflasın ertelenmesi kurumunun kamu düzenine ilişkin olduğu ve dolayısıyla re'sen araştırma ilkesine tabi bulunduğu dikkate alındığında, söz konusu talebin yetkili mahkemeye yapılmaması halinde mahkemenin re'sen yetkisizlik kararı vermesi gerekecektir. Bu hususta herhangi bir talebin (özellikle müdahil talebinin) varlığı gerekli değildir.

III. İflasın Ertelenmesinde Yetkisizlik Kararı Üzerine Yapılması Gereken İşlemler Bakımından Mahkemenin Rolü

İflasın ertelenmesi kurumu yönünden yetki meselesi ile ilgili olarak uygulamada özellikle talepte bulunulmasından kısa bir süre önce şirket merkezinin taşınmakta olduğu ve bu taşımadan hemen sonra erteleme talep edildiği görülmektedir.

Kanaatimizce şirket merkezinin değiştirilmesinden kısa bir süre sonra iflasın ertelenmesinin talep edildiği hallerde meselenin re'sen araştırma ilkesi çerçevesinde mahkeme tarafından dikkatlice değerlendirilmesinde ve yetki konusunun HMK m.29 hükmü ile birlikte düşünülmesinde yarar bulunmaktadır. Zira her ne kadar yasal olarak şirket merkezinin

¹⁴ 19 HD 15.9.1992 T, 7082 E, 3910 K sayılı karar, (kazancı/içtihat bilgi bankası).

değiştirilmesinin önünden bir yasal engel mevcut değilse de, merkezin taşınmasından kısa süre sonra iflasın ertelenmesi talep edilmekte ise söz konusu merkez taşıma faaliyetinin daha hızlı bir tedbir kararının alınması amacıyla yapıldığı hususunda ciddi bir karineye dayanak olarak görülmesi mümkündür. Bu noktada mahkemenin, salt merkez değişikliğine ilişkin tescil ve ilanı yeterli görmeyip, şirket merkezinin değiştirilmesine rağmen muamele merkezinin şirketin hukuken gözüken merkezinden farklı bir yer olup olmadığını da re'sen araştırma yoluna gitmesi gerekecektir. Zira şirket merkezinin hukuken görüldüğü yer ile bu şirketin muamele merkezi her zaman örtüşmeyebilir. Muamele merkezinden anlaşılması gereken, iflasın ertelenmesi talebinde bulunan işletmenin üçüncü kişilerle işlemlerini yoğun olarak yürüttüğü yerdir. Dolayısıyla talepte bulunan şirketin muamele merkezinin esas alınması gerekeceği açıktır. Yargıtay bir kararında, *“Uyuşmazlık; iflas erteleme talebinde bulunan şirketlerin muamele merkezlerinin Bursa ili mi yoksa Balıkesir ili mi olduğu; buradan varılacak sonuca göre, yetkili mahkemenin bu iki yerden hangisi olduğu, noktasında toplanmaktadır. -2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu (İİK)'nun “İflas Takiplerinde Yetkili Mercii” başlığı altında düzenlenen 154/III. maddesinde, “ ...Şu kadar ki, iflas davaları için yetki sözleşmesi yapılamaz ve iflas davası mutlaka borçlunun muamele merkezinin bulunduğu yer ticaret mahkemesinde açılır.” Hükümü öngörülmüştür. -Bu açık hüküm karşısında, borçlunun muamele merkezinin bulunduğu yerdeki Ticaret Mahkemesi'nin yetkisi kamu düzenine ilişkin olup, kesindir. -Nitekim, aynı ilke Hukuk Genel Kurulu'nun 28.09.2011 gün ve E:2011/19-446, K:2011/569 sayılı ilamında da benimsenmiştir. -İflası istenen kişinin ticaret siciline kayıtlı olduğu yer, muamele merkezi yönünden karine teşkil*

ederse de, ticaret sicilinde kayıtlı yerden başka bir yerin muamele merkezi olduğu kanıtlanırsa iflas davasının bu yer ticaret mahkemesinde açılması gerekir. -Somut olayda, iflas erteleme talebinde bulunanlar, şirketlerin merkezlerini Bursa ilinden Balıkesir iline taşımışlardır. Bu kapsamda, her iki şirket 05.04.2010 tarihinde Balıkesir Ticaret Odası'na kayıtlarını yaptırmış; daha sonra ise, şirketlerin merkezlerinin Balıkesir ilinde gösterilen adres olduğu 14.04.2010 tarihinde Ticaret Sicil Gazetesi'nde tescil ve ilan edilmiştir. Eldeki dava ise, 16.04.2010 tarihinde açılmıştır. -Görüldüğü üzere, şirketlerin sicile kayıt edildiği Balıkesir il merkezi, İİK 154.madde kapsamında muamele merkezi yönünden karine oluşturur. Bu karinenin aksinin ispatına dair bir delil de dosyaya sunulmamıştır. -Şu durumda, iflasın ertelenmesi istemi yönünden yetkili mahkemenin Balıkesir Asliye Hukuk Mahkemesi olduğu her türlü duraksamadan uzaktır¹⁵".

Bilindiği üzere, karine, varlığı bilinen bir vakiadan bir başka vakianın varlığı veya yokluğu sonucuna ulaşılması imkanını veren kurallardır¹⁶. Karineleri esas olarak kanuni ve fiili olmak üzere iki başlık altında

¹⁵ HGK 20.2.2013 T, 19-643 E, 256 K sayılı karar, (kazancı/içtihat bilgi bankası).

¹⁶ Umar, Bilge/Yılmaz, Ejder, İspat Yükü, 2, Bası, 1980. s. 165; Alangoya, Yavuz/Yıldırım, M. Kamil/Deren-Yıldırım, Nevhis, Medeni Usul Hukuku Esasları, 6. Bası, İstanbul 2006, s. 341. "Her ne kadar MK'nun 6. maddesi hükmüne göre davacı iddiasını ispat etmekle yükümlü ise de, bu kural mutlak değildir. İstisnaların başında karineler gelir. Var olan bir durumdan bilinmeyen bir durumun çıkarılması halinde karine var denir" (13 HD 13.2.1997 T, 1996/9985 E, 1997/810 K sayılı karar, YKD 1997/5, s. 734). Ferrand, Frédérique, "Preuve", Répertoire de procédure civile, Dalloz, Janvier 2006, (s.1-184), s.153. Nitekim Fransız Medeni Kanununda da karine "belli bir vakiadan belli olmayan bir vaktia için hakim ya da kanun tarafından çıkarılan sonuçlar şeklinde tanımlanmaktadır (C.C art. 1349). Ayrıca bkz. Malaure, Philippe /Morvan, P, Introduction générale au droit, Defrénois, Paris 2004, s.89.

değerlendirmek mümkündür¹⁷. Kanuni karineler de adi ve kesin kanuni karine biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Adi kanuni karinelerin aksi ispat edilebilir. Kanuni karineler hakim tarafından görevinden ötürü dikkate alınmalıdır¹⁸.

Yukarıda zikredilen Yargıtay kararı esas olarak ifade etmiş olduğumuz düşünceyi destekler niteliktedir. Anılan kararda Yargıtay, iflası istenen (tartıştığımız olay yönünden iflasın ertelenmesi) kişinin ticaret siciline kayıtlı olduğu yerin, muamele merkezi yönünden karine teşkil edeceğini haklı olarak vurgulamakla birlikte bunun sadece bir karine olduğuna vurgu yapmıştır. Dolayısıyla ticaret siciline kayıtlı olunan yer ile muamele merkezinin farklı olduğu hususunun ispat edilmesi halinde mahkemenin yetkisizlik kararı verebilmesi gerekir. Bu husus bir müdahilin ispat faaliyeti ile gerçekleşebileceği gibi mahkemenin re'sen araştırma ilkesi çerçevesinde yapacağı araştırma ile de ortaya konabilecektir. Ancak uygulamada mahkemelerin bu konuya yeteri kadar ilgi gösterdiklerini söylemek mümkün değildir. Bu bağlamda ticaret siciline kayıtlı olunan yer esas alınarak merkezin kısa süre önce taşınmasından sonra iflasın ertelenmesi talebinde bulunulduğu hallerde tescil ve ilan yeterli görülerek mahkemeler talebi esastan inceleyebilmektedir. Oysa, iflasın ertelenmesi, konkordato gibi kurumlar iyi niyetli borçluların müracaat edebileceği

¹⁷ Taşpınar, Sema, "Fiili Karinelerin İspat Yükünün Dağılımındaki Rolü", AÜHFĐ, 1996, S.1-4, s.533-572, s. 536.

¹⁸ Yavaş, Murat, *Senetle İspat ve Senede Karşı Senetle İspat Kuralları ile Bu Kuralların İstisnaları*, Ankara 2009, s. 68vd.

kurumlardır. Ayrıca herkes usul işlemi tesis ederken dürüstlük kuralına uygun biçimde hareket etmek durumundadır.

Konuya muhasebenin temel ilkeleri açısından yaklaştığımızda Sosyal Sorumluluk kavramı gereğince; muhasebenin amacı ve kapsamının belirlenmesinde yöneticilerin, görevlerini objektif ve yansız bir biçimde yerine getirme hususundaki sorumluluklarını vurgular. Bu kavrama göre, muhasebe işlemlerinin yürütülmesinde ve mali tabloların hazırlanmasında, seçilen muhasebe ilkelerine ve yayımlanmış olan muhasebe standartlarına uygun hareket edilmesi şarttır. Muhasebe uygulamalarının, toplumu oluşturan kişi ve kurumların sosyal sorumluluk bilince ile aydınlatılması amacı çerçevesinde ve kamuyu aydınlatma ilkesi doğrultusunda yapılması gerekir¹⁹.

Sorumluluk kavramının hukuki ve ahlaki boyutta iki farklı yönü mevcuttur. Hukuki anlamda incelendiğinde, yapılan davranışların sonuçlarından ötürü kanunlar karşısında hesap verebilmek kastedilirken, ahlaki boyutta, kanunlarda cezai bir yaptırım olmasa dahi eylemin sonuçlarının kişiye ya da kuruma vicdani bir takım yükümlülükler getirebileceği, kanunlarda belirtilmemiş olsa bile eylemlerin sonucunda sorumlu durumda kalılabileceği anlatılmaktadır²⁰. Bu çerçevede muamele merkezinden anlaşılması gereken herhangi bir işletmenin müşteri çevresinin olduğu, uzun zamandan beri ticari faaliyetin yürütüldüğü,

¹⁹ Arzova, Burak, *Finansal Muhasebe Cilt I, Türkmen Kitabevi, İstanbul 2015, s.22.*

²⁰ Gün, Funda, *İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu ve Halkla İlişkiler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1994, s. 38.*

müşterilere fatura kesimi ve sevkiyat aynı yerden yapılıyorsa işlemin yapıldığı bu yerin anlaşılması gerekir. Ancak bazı durumlarda fatura kesimi ve sevkiyat aynı yerden yapılmayabilir. Bu durumda muamele merkezinden anlaşılması gereken yönetsel personelin (satış, pazarlama, muhasebe, finans, yöneticilerin) ikamet ettiği yer anlaşılması gerekir.

Yukarıda yetkili mahkemeye ilişkin yapılan açıklamalarla bağlantılı olarak ve uygulamada farklı yaklaşımların görüldüğü başka bir noktaya da temas etmek gerekmektedir.

İflasın ertelenmesi talebini inceleyen mahkeme, bu talep yönünden yetkisizlik kararı verirse acaba nasıl bir usul takip etmelidir? Esas olarak bu soruya verilecek cevap basit gibi görünse de uygulamada bu konuda bir birliğin olduğunu söylemek mümkün değildir. Konuya ilişkin olarak HMK m.20 “*Görevsizlik veya yetkisizlik kararı verilmesi hâlinde, taraflardan birinin, bu karar verildiği anda kesin ise bu tarihten²¹, süresi içinde kanun yoluna başvurulmayarak kesinleşmiş ise kararın kesinleştiği tarihten; kanun yoluna başvurulmuşsa bu başvurunun reddi kararının tebliğ tarihinden itibaren iki hafta içinde kararı veren mahkemeye başvurarak, dava dosyasının görevli ya da yetkili mahkemeye gönderilmesini talep etmesi gerekir. Aksi takdirde, bu mahkemece davanın*

²¹ Anayasa Mahkemesi'nin 10/2/2016 tarihli ve E:2015/96, K:2016/9 sayılı Kararı ile, bu maddenin birinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “...bu karar verildiği anda kesin ise bu tarihten...” ibaresi iptal edilmiş olup, Kararın Resmi Gazete’de yayımlandığı 23/2/2016 tarihinden başlayarak dokuz ay sonra yürürlüğe girmesi hüküm altına alınmıştır.

açılmamış sayılmasına karar verilir. - Dosya kendisine gönderilen mahkeme, kendiliğinden taraflara davetiye gönderir” şeklindedir.

Anılan hüküm, bir davada verilen görevsizlik ya da yetkisizlik kararı üzerine yapılması gereken işlemleri ifade etmektedir. Söz konusu düzenlemeye uygun hareket edilecek olur ise yetkisizlik ya da görevsizlikle sonuçlanmış olan davadan sonra HMK m.20 hükmüne uygun hareket edilerek yetkili ya da görevli mahkemede açılacak olan dava ilk davanın devamı niteliğinde olacaktır. Yani yetkisizlik ya da görevsizlikle sonuçlanmış olan davanın açılması ile meydana gelen tüm sonuçlar yetkili veya görevli mahkemede sonradan açılacak olan davada da etkisini sürdürmeye devam edecektir. Bununla birlikte, yetkisizlik ya da görevsizlikle sonuçlanmış olan davadaki usul işlemleri de sonradan yetkili ya da görevli mahkemede açılan davada da etkisini sürdürmeye devam edecektir. Zira yukarıda ifade edildiği üzere, HMK m.20 hükmüne uygun hareket edilerek yetkili ya da görevli mahkemede açılacak olan dava ilk davanın devamı niteliğindedir.

Ancak yetkisizlik ya da görevsizlikle sonuçlanan bir davadan sonra taraflardan biri (iflasın ertelenmesinde ise talepte bulunan) davanın yetkili ya da görevli mahkemede devam etmesini HMK m.20 hükmüne uygun olarak talep etmez ve anılan hükmün prosedürüne uygun usul işlemlerinde bulunmazsa dava açılmamış sayılır. Bunun anlamı, davanın açılmasına bağlı tüm sonuçların ve davaya bağlı tüm etkilerin kendiliğinden ortadan kalkmasıdır.

Kuşkusuz, açılan bir davanın yetkisizlik ya da görevsizlikle sonuçlanmasından sonra o davanın taraflarınca HMK m.20 hükmüne uygun hareket edilip edilmemesi özellikle tasarruf ilkesinin geçerli olduğu davalar yönünden kamu düzenine yönelik bir etki ve sonuç doğurmaz. Ancak söz konusu olan talep kamu düzenine ilişkin bir konuya yönelik olduğunda durum farklılık gösterir.

Uygulamada bazı mahkemeler, iflasın ertelenmesi talebi üzerine yetkisizlik kararı verdiğinde HMK m. 20 hükmünü lafzı ile tatbik etmekte ve davanın yetkili mahkemede görülmesi konusunda inisiyatifi iflasın ertelenmesi talebinde bulunmuş olan ve fakat talebi yetki yönünden reddedilmiş olan tarafa (sermaye şirketi ya da kooperatif ya da bunlardan alacaklı olan kimse) bırakmaktadır. Bunun sonucu olarak taraf, HMK m.20'ye uygun şekilde yetkili mahkemede tekrar iflasın ertelenmesi talebinde bulunmak zorunda olmadığından, davanın açılmamış sayılması söz konusu olmaktadır.

Bu uygulama bakımından yukarıda da ana hatları ile ifade edildiği üzere, iflasın ertelenmesi davasının re'sen araştırma ilkesine tabi taleplerden ve bu talebin borca batıklık sebebine dayalı olması, dolayısıyla, borca batıklık savı ile iflasın ertelenmesi talebinde bulunulduktan sonra davanın yetkisizlik ile sonuçlanmış olması ihtimalinde HMK m.20'nin lafzı ile tatbikinin isabetli olmadığı, zira, HMK m.20'nin yetkisizlik ya da görevsizlikle sonuçlanmış olan ve tasarruf ilkesine tabi bir davanın etki ve sonuçlarından istifade edebilmek için kanun koyucunun tarafa tanımış olduğu bir imkan mahiyetinde bulunduğu, bu bağlamda, davası yetkisizlik

ya da görevsizlikle sonuçlanmış olan tarafın HMK m.20 hükmünü uygulama zorunluğu olmaması karşısında, yeniden yetkili mahkemede iflasın ertelenmesi talebinde bulunmayabileceği, bu sonucun kamu düzenini ilgilendiren talepler yönünden de geçerli olduğunun kabul edilmesinin, kanunun amacına uygun sonuçlar vermeyeceği değerlendirilmektedir. Gerçekten de, iflasın ertelenmesi talebi yetkisizlik ile sonuçlanmış olan tarafın HMK m.20 hükmünden istifade etmemesi faraziyesinde davanın açılmamış sayılması gibi bir sonucun ortaya çıkması mümkün olur ki; bu durum da borca batık iddiasında bulunmuş olan talep sahibi şirketin, bu iddiasının esastan incelenmesi söz konusu olmaksızın tekrar ticari hayatın içinde kalmasına yol açabilecektir. Oysa, kanun koyucunun İİK m.177 ve devamı maddelerinde götüğü (özellikle İİK m.179) amaç ile bu sonuç kesinlikle uyumlu değildir²².

²² Bilindiği üzere, iflası doğuran ve bir kimse hakkında iflas kararı verilmesini gerektiren olaya iflas sebebi denilir. Doktrinde iflas sebebi olarak iki sistemin varlığından söz edilmektedir. Bunlardan ilki, maddi iflas sebebi, diğeri de şekli iflas sebebidir. Maddi iflas sebebinde, borçlunun malvarlığı durumu ya da muayyen bir davranışı iflası gerektiren bir hal olarak ortaya çıkar. Buna göre borçlunun malvarlığı borcu karşılamaya yetmiyorsa bu iflas sebebine (maddi) göre borçlu hakkında iflas kararı verilebilecektir. Ayrıca borçlunun bazı davranışlarından borçlarını ödemeyeceği ya da ödeyemeyeceğinin anlaşıldığı hallerde yine iflas kararı verilebilecektir. Bu bağlamda İİK m. 177'de yer alan borçlunun taahhütlerinden kurtulmak amacıyla kaçması, alacaklıların haklarını ihlal eden hileli işlemlerde bulunması, haciz yolu ile yapılan takiplerde mallarını saklaması, ödemelerini tatil etmesi hallerini borçlunun belli bir davranışa bağlanan ve maddi iflas sebebi içinde mütalaa edilmesi gereken durumlar olarak görmek lazımdır. Kut'a Avrupa'sı hukuk sisteminde özellikle Alman hukukunda bu iflas sebebi geçerlidir. Türk – İsviçre hukuk sistemlerinde ise kural olarak şekli iflas sebebi geçerlidir. Bu iflas sebebine göre, borçlunun bir malvarlığı ile ya da belirli bir davranışı ile ilgilendirilmez. Alacaklının, İİK'da belirtilen prosedürü başarı ile sonuçlandırması iflas kararının verilmesi için tek başına yeterli olacaktır. Buna göre borçlunun malvarlığı, borçlarını rahatlıkla karşılayabilecek vaziyette olsa da eğer, münferit bir vadesi gelmiş olan bir borç bu durumdaki borçlu tarafından ifa edilmemişse bu hal onun hakkında iflas kararı verilmesi için yeterli olacaktır. Türk hukukunda, borcun ifa edilmemesi iflas kararı için gerek ve yeter şarttır. Ancak Türk hukukunda bazı hallerde maddi iflas sebebinin tatbik edildiği haller vardır. Bunları genel olarak sermaye şirketlerinin borca batık olması (İİK m.179),

Yargıtay, iflasın ertelenmesi talebinin içinde mahkemeye yapılacak zorunlu bildirim bulunduğundan erteleme talebinden feragat edilse bile, şirket borca batık durumda ise, mahkemece şirketin iflasına karar verilmesi gerekeceğini, mahkemece "feragat nedeniyle davanın reddine" karar verilemeyeceğini belirtmiştir²³. Nitekim Yargıtay bir kararında "Dava iflas bildirimini ve iflasın ertelenmesi talebini içermekte olup, davacı vekili (gerekli yetkiyi içeren vekaletnamesine dayanarak) davadan feragat etmiştir. -İflas davasından feragat karardan sonra mümkün değilse de (İİK.m.165/II) iflasın ertelenmesi yargılaması sırasında davacının feragati; borca batıklık bildirim (TTK.m.376) saklı kalmak kaydıyla erteleme talebinden vazgeçilmesi anlamındadır. Diğer bir ifade ile iflasın ertelenmesi talebi aynı zamanda borca batıklık bildirim niteliğinde olduğundan davadan feragat edilemez. -Bu durumda mahkemece, davacı şirketin borca batık durumda olup olmadığı hususunun resen tesbiti gerekir. Bu tesbitin yapılmasında davacının sunduğu delillere ek olark, mahkemece gerekli görülen diğer deliller

borçlunun kendi iflasını istemek zorunda olduğu (İİK m.178) ve İİK m.177 çerçevesinde borçlunun davranışına bağlı olarak ortaya çıkan ve yukarıda ifade etmiş olduğumuz doğrudan iflas hallerinde görmek mümkündür. Dolayısıyla Türk hukukunda şekli iflas sebebi ağırlıklı karma bir iflas sebebi modelinin geçerli olduğu sonucuna varılmak gerekir. Görüldüğü üzere Türk Hukukunda istisnai olarak sermaye şirketlerinin borca batık olması tek başına bir iflas sebebi olarak görülmüştür. Bunun sebeplerinden bir tanesi de mali durumu zayıf olan işletmelerin ticari hayatın içinde kalmaya devam etmesi halinde ilişki içinde bulunduğu ya da bulunabileceği diğer ticari kurumlara da zarar verme ihtimalinin yüksek olmasıdır. Bu, özellikle ticari hayatta mali durumu iyi olan işletmelerin de zamanla mali durumlarının bozulmasına sebebiyet vereceğinden, borca batık olan işletmenin bir seleksiyona tabi tutulmasında zorunluluk bulunmaktadır (Ayrıntı için bkz. Arzova, Burak/Yavaş, Murat/Küçük Barış, a.g.e., s. 32).

²³ 19.HD 16.12.2004 T, 11113 E, 12672 K sayılı karar, (kazancı/içtihat bilgi bankası).

toplanmalı, bu kapsamda ilgili görülen kamu kurumlarından alınacak bilgiler, yapılacak keşif ve konusunda uzman bilirkişi kurulundan rapor alındıktan sonra, borca batık durumda olmadığına anlaşılması halinde davanın esastan reddine, borca batık olduğunun belirlenmesi halinde ise davacının iflasına karar verilmesi gerekirken, yanlışlı gerekleyle yazılı şekilde hüküm tesisi doğru olmamıştır” ifadelerine²⁴ yer vererek, borca batıklık kavramının iflasın ertelenmesinden feragate rağmen re’sen araştırılması gerektiğini ortaya koymuştur.

İflasın ertelenmesi talebi içinde borca batıklık bildirimini bulunduğuna ve borca batıklık Türk Hukukunda doğrudan iflas sebebi sayılacak derecede önemli bir konu olarak karşımıza çıktığına göre erteleme talebinden feragat edilmesinin borca batıklığın incelenmesine engel olmaması bu noktanın kamu düzeni ile yakından ilgili olmasına bağlıdır. Durum böyle olunca, erteleme talebinden feragate rağmen borca batıklığın re’sen incelenmeye devam edileceği bir durumda, mahkemenin yetkisizlik kararı üzerine HMK m.20 hükmünü lafzı ile tatbik etmesi kabul edilmesi mümkün olan bir durum olarak karşımıza çıkmamaktadır. Zira HMK m.20 uygulamasında, talebi yetkisizlik kararı ile sonuçlanmış olan tarafın anılan maddedeki prosedürü tatbik etme zorunluğu mevcut değildir. Hal böyle olunca erteleme talebinden feragat etmenin borca batıklık incelemesine engel olamayacağını bilen bir tarafın yetkisizlik kararı üzerine HMK m.20 hükmüne göre hareket etmemek suretiyle sadece erteleme talebinden değil, borca batıklık sebebiyle iflas talebinden de sıyrılabilmesi imkanı

²⁴ 23 HD 26.9.2014 T, 6353 E, 6003 K sayılı karar, (kazancı/içtihat bilgi bankası).

kendisine verilmiş olacaktır. Zira HMK m.20 hükmüne riayetsizlik davanın açılmamış sayılması olarak karşımıza çıkacağına göre, mahkemenin artık borca batıklık sebebine dayalı iflas sebebini dahi inceleme yetkisi kalmayacaktır. Oysa kanaatimizce, ertelemenin kamu düzeni ile yakından ilgili olması karşısında, yetkisizlik kararı veren mahkemenin re'sen gönderme kararı alması ve bu suretle tarafın HMK m.20 hükmünü kullanarak bu talebinden sıyrılması imkanından mahrum bırakılması gerekir.

IV. İflasın Ertelenmesi Kurumunun Tabi Olduğu Re'sen Harekete Geçme İlkesi Bakımından TTK m.376/3 Hükmünün Yerindeliği

İflasın ertelenmesi kurumunun kamu düzenine ilişkin olmasını TTK m.376/3 hükmü bağlamında da değerlendirmek gerekmektedir. Anılan hüküm, *“Şirketin borca batık durumda bulunduğu şüphesini uyandıran işaretler varsa, yönetim kurulu, aktiflerin hem işletmenin devamlılığı esasına göre hem de muhtemel satış fiyatları üzerinden bir ara bilanço çıkartır. Bu bilançodan aktiflerin, şirket alacaklılarının alacaklarını karşılamaya yetmediğinin anlaşılması hâlinde, yönetim kurulu, bu durumu şirket merkezinin bulunduğu yer asliye ticaret mahkemesine bildirir ve şirketin iflasını ister. Meğerki, iflas kararının verilmesinden önce, şirketin açığını karşılayacak ve borca batık durumunu ortadan kaldıracak tutardaki şirket borçlarının alacaklıları, alacaklarının sırasının diğer tüm alacaklıların sırasından sonraki sıraya konulmasını yazılı olarak kabul etmiş ve bu beyanın veya sözleşmenin yerindeliği, gerçekliği ve geçerliliği, yönetim kurulu tarafından iflas isteminin bildirileceği mahkemeye atanan bilirkişilerce doğrulanmış olsun. Aksi hâlde mahkemeye bilirkişi*

incelemesi için yapılmış başvuru, iflas bildirimini olarak kabul olunur” şeklindedir. Söz konusu hükümde geçen, “*Meğerki, iflas kararının verilmesinden önce, şirketin açığına karşılayacak ve borca batık durumunu ortadan kaldıracak tutardaki şirket borçlarının alacaklıları, alacaklarının sırasının diğer tüm alacaklıların sırasından sonraki sıraya konulmasını yazılı olarak kabul etmiş ve bu beyanın veya sözleşmenin yerindeliği, gerçekliği ve geçerliliği, yönetim kurulu tarafından iflas isteminin bildirileceği mahkemece atanan bilirkişilerce doğrulanmış olsun”* ifadesinin de iflasın ertelenmesi kurumunun kamu düzenine ilişkin olması ile uyumlu olmadığı kanaatindeyiz. Zira erteleme talebinin kurucu şartlarından bir tanesinin borca batıklık hali olduğu ve bunun da doğrudan iflas sebebi olarak karşımıza çıktığı düşünüldüğünde, borca batıklığı etkileyecek biçimde taraf inisiyatifini öne çıkaran ve borca batıklığı ortadan kaldırmaya yönelik anlaşmalara zemin hazırlamak kurumun tabi olduğu nitelik ile de uyumlu görünmemektedir. Ayrıca, borca batık durumunu ortadan kaldıracak tutardaki şirket borçlarının alacaklıları, alacaklarının sırasının diğer tüm alacaklıların sırasından sonraki sıraya konulmasını yazılı olarak kabul etmiş olması söz konusu borcun varlığını ortadan kaldırmaya yönelik bir anlaşma niteliğini haiz olmayacağından, yani esas olarak bu anlaşmaya rağmen şirket yine de anlaşma konusu olan miktar kadar borçlu kalmaya devam edeceğinden, şirketin pasifinin anlaşma konusu borç kadar mevcut kalmaya devam edeceği de açıktır.

Sonuç

Yukarıda açıklananlar ışığında iflasın ertelenmesinin kamu düzenine ilişkin olduğu, dolayısıyla re’sen araştırma prensibinin geçerli olduğu,

ortaya çıkan sorunların bu ilke çerçevesinde çözümlenmesi gerektiği, mahkemenin olası bir yetkisizlik kararı üzerine HMK m.20'nin lafzından farklı olarak re'sen gönderme kararı alması ve bu suretle tarafın HMK m.20 hükmünü kullanarak bu talebinden sıyrılması imkanından mahrum bırakılmasının gerekeceği, yine re'sen araştırma prensibinin geçerliği karşısında TTK m.376/3 hükmünün isabetli olmadığı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] **Arzova, Burak:** Finansal Muhasebe Cilt I, Türkmen Kitabevi, İstanbul 2015.
- [2] **Arzova, Burak/Yavaş, Murat/Küçük, Barış:** Hukuki ve Mali Yönden İflasın Ertelenmesi ve Borca Batıklık Bilançosu, Güncellenmiş 2. Bası, Ankara 2015.
- [3] **Balcı, Şakir:** "İflasın Ertelenmesi (Özellikle Usul Açısından Değerlendirmeler)", Manisa Barosu Dergisi, 2005/7, sayı: 94.
- [4] **Balcı, Şakir:** "İflasın Ertelenmesi" Usul ve Esasları, İzmir 2007.
- [5] **Deliduman, Seyithan:** İflasın Ertelenmesinin Etkileri, Ankara 2008.
- [6] **Ermenek, İbrahim:** İflasın Ertelenmesi, Ankara 2009.
- [7] **Ferrand, Frédérique:** "Preuve", Répertoire de procédure civile, Dalloz, Janvier 2006, (s.1-184).
- [8] **Gün, Funda:** İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu ve Halkla İlişkiler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1994.
- [9] **Malaure, Philippe /Morvan, P.:** Introduction générale au droit, Defrénois, Paris 2004.

- [10] **Muşul, Timuçin:** İflasın Erteleenmesi, 2. Bası, İstanbul 2010.
- [11] **Pekcanitez, Hakan:** İflasın Erteleenmesi, (İBD.2005 Cilt 79, Sayı 2, s. 323-358).
- [12] **Taşpınar, Sema:** “Fiili Karinelerin İspat Yükünün Dağılımındaki Rolü”, AÜHFD, 1996, S.1-4, s.533-572.
- [13] **Umar, Bilge/Yılmaz:** Ejder, İspat Yükü, 2, Bası, 1980.
- [14] **Yavaş, Murat:** Senetle İspat ve Senede Karşı Senetle İspat Kuralları ile Bu Kuralların İstisnaları, Ankara 2009.
- [15] **Yavaş, Murat:**
<http://www.businessht.com.tr/ekonomi/haber/1224787-iflas-erteleme-bilmecesi-sikintimivar-suistimal-mi>, Erişim tarihi 21.4.2016